

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору педагогічних наук, професору
Бахмат Наталії Валеріївни

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
Косенка Юрія Миколайовича
на дисертаційну роботу Валько Тетяни Ігорівни
«Особливості формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

У межах сучасного освітнього простору одним із завдань спеціальної освіти виступає формування соціальної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями, що дає їм змогу успішно адаптуватися у суспільному житті. Вирішенню цих завдань в умовах закладів спеціальної освіти сприяє цілеспрямоване формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Загальновідомо, що якість подальшого сімейного життя значною мірою залежить від уявлень про нього. Проте, на відміну від однолітків з типовим розвитком, підлітки з

інтелектуальними порушеннями не спроможні повноцінно осмислити всю систему сімейних відносин. Це обумовлено, по-перше, особливостями психічного розвитку цих учнів; по-друге – зниженим рівнем культури стосунків у багатьох сім'ях, де виховуються ці підлітки, що надалі заважає їм сформувати позитивний образ взаємин між членами родини; по-третє – з відсутністю повноцінного обсягу взаємодії з членами родини через територіальну віддаленість багатьох спеціальних закладів освіти закритого типу. Дисертаційне дослідження Валько Тетяни Ігорівни розширює та збагачує теоретичний та практичний доробок вивчення та розв'язання проблеми формування та корекції уявлень про самостійне сімейне життя у підлітків з інтелектуальними порушеннями, зокрема: розроблено адаптовану до досліджуваного контингенту учнів методику експериментального дослідження та визначити чинники формування уявлень про сім'ю; досліджено особливості уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються у різних типах закладів; визначення ролі батьківського та педагогічного впливу на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено диференційоване педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю у підлітків, які навчаються у різних типах закладів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема роботи відповідає науковій темі кафедри спеціальної та інклюзивної освіти: «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в спеціальній та інклюзивній освіті» (номер державної реєстрації 0122U000520)/ Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка від 31 жовтня 2019 року (протокол №10) та засіданні міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні від 28 січня 2020 року (протокол №1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: вперше узагальнено чинники, які впливають на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; здійснено диференційоване

порівняння уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються в різних типах закладів; розроблено критерії та показники визначення рівнів уявлень про сім'ю у підлітків; досліджено стан сімейної реалізації дорослих випускників з інтелектуальними порушеннями; доведено ефективність рольової гри як ефективного засобу формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; розроблено та експериментально апробовано педагогічне забезпечення формування уявлень про майбутню сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Автором уточнено розуміння сутності поняття «уявлення про майбутню сім'ю» у структурі соціальної свідомості учня; сутність та структуру уявлень про сім'ю у підлітків з нормотиповим розвитком та інтелектуальними порушеннями; методичний інструментарій із вивчення рівня сформованості у підлітків з інтелектуальними порушеннями уявлень про майбутню сім'ю. Подальшого розвитку набуло вивчення стану сформованості уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення роботи. Т.І.Валько розробила цілісну методику дослідження уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями та диференційоване педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями. Результати наукового дослідження дисертантки можуть бути використані психолого-педагогічним персоналом закладів спеціальної та інклюзивної освіти, батьками підлітків з інтелектуальними порушеннями під час їх підготовки до самостійного сімейного життя, під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників та з метою подальших наукових досліджень, а також для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Повнота викладу матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Географія участі у форумах, наукових семінарах, Міжнародних, Всеукраїнських та університетських науково-практичних вказує на високий рівень апробації дисертаційного дослідження. Наукові результати проведеного дослідження Т.І.Валько представила у вигляді участі у 10 Міжнародних, 6 Всеукраїнських науково-практичних конференціях, 7 конференціях ЗВО, а також публікації

результатів дослідження у 22 наукових працях, із них: 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України; 18 публікацій апробаційного характеру.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Аналіз структури та змісту дисертації Т.І.Валько підтверджує її завершеність та відповідність вимогам щодо оформлення. Робота вирізняється цілісним і системним викладом теоретико-практичного та методичного матеріалу, структурованою побудовою усіх етапів дослідження, логічним узгодженням її мети та завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (201 найменування, з них 15 – іноземною мовою), додатків. Основний зміст дисертації викладено на 190 сторінках, повний обсяг – 219 сторінок. У вступі дисертації чітко та правильно обґрунтована актуальність, визначено мету, завдання та методи дослідження, особистий внесок, логічно сформульована наукова новизна.

Під час теоретичного аналізу опрацьованих літературних джерел було окреслено сутність поняття «уявлення про сім'ю» як компонента соціальної свідомості; логічно розкрито сутність та структуру уявлень про сім'ю у підлітків з нормотиповим розвитком та інтелектуальними порушеннями; послідовно й переконливо проаналізовано та узагальнено чинники формування уявлень про сім'ю та їх вплив на підлітків з інтелектуальними порушеннями; ґрунтовно представлено стан розробленості проблеми формування уявлень про сім'ю в підлітків з інтелектуальними порушеннями у різних типах закладів у теорії та практиці спеціальної освіти. Аналіз матеріалів першого розділу засвідчує, що Т.І. Валько всебічно дослідила проблему формування уявлень про сім'ю на теоретичному рівні, що стало основою для подальшого емпіричного дослідження.

Констатувальний етап дослідження чітко описаний у другому розділі та спрямований на експериментальне дослідження уявлень про сім'ю у підлітків, які навчаються у різних типах закладів. Зокрема, автором було представлено методику вивчення рівня сформованості у підлітків з інтелектуальними порушеннями уявлень про сім'ю; обґрунтовано підходи вимірювання їх рівня

сформованості; розроблено критерії та показники якості вивчення актуальних знань про сімейно-шлюбні стосунки й уявлень про власну майбутню сім'ю. Цінним є дослідження особливостей досвіду сімейної реалізації дорослих випускників спеціальних закладів. Додатково здійснювалось вивчення впливу батьків та компетентності педагогів щодо формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Результати опрацьовані кількісно та якісно, їх достовірність перевірена статистичними методами.

На етапі формувального експерименту було обґрунтовано та апробовано педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю у підлітків, які навчаються у різних типах закладів. Педагогічне забезпечення містило програму для учнів, батьків та педагогів; методи та умови роботи. Змістовними є обґрунтування ефективності рольової гри як інтерактивного методу педагогічної роботи, що оптимально поєднує як теоретичні, так і практичні види діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями, спрямовані на формування у них уявлень про самостійне сімейне життя. Заслугує на увагу диференційований підхід, запроваджений у формувальному експерименті. Ефективність та результативність впровадження програми формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями підтверджується позитивною динамікою зростання рівнів уявлень про сім'ю в учнів, які увійшли до експериментальної групи по усіх компонентах структури. Достовірність одержаних показників засвідчена результатами перевірки методами математичної статистики.

Дисертаційна робота не містить академічного плагіату, що підтверджено документами перевірки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Даючи високий рівень оцінки дисертаційному дослідженню, не заперечуючи його самостійність та унікальність, є дискусійні положення та пропозиції, які було помічено під час аналізу дисертаційного дослідження та потребують від автора деякої конкретизації та роз'яснень.

1. У другому розділі дисертації необхідно вказати, які нормативні та програмні матеріали визначали зміст уявлень про сімейне життя учнів підліткового віку з інтелектуальними порушеннями.

2. На етапі формувального експерименту у програмі педагогічного забезпечення формування уявлень про сім'ю важливо показати вікове розмежування уявлень про сімейне життя у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

3. На нашу думку, робота виграла б, якби автор зауважив яким чином рольові ігри з формування уявлень про сімейне життя здійснювались в умовах дистанційного навчання.

Проте визначені зауваження та рекомендації жодним чином не применшують наукову цінність отриманих результатів дослідження, а лише вказують на його оригінальність та можливі перспективи.

Усе вище зазначене дає підстави для висновку, що дисертаційна робота «Формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями» є актуальною, завершеною, самостійною науковою працею, яка має новизну та практичне значення, що є вагомим внеском у спеціальну освіту. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а тому Валько Тетяна Ігорівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

кандидата педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки
і психології Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

